

Handläggare: Robert Eriksson
Titel: Intendent
Tel: 508 28 951

Till
Miljö- och hälsoskyddsnämnden i
Stockholm
MHN 2011-09-27, p 14

Yttrande angående överklagande av nämndens beslut om att lämna klagomål om buller från Gröna Lund utan ytterligare åtgärd

Remiss från länsstyrelsen, 5051-18520-2011

Förvaltningens förslag till beslut

- 1 Yrka att länsstyrelsen avslår överklagandet och fastställer nämndens beslut från den 27 april 2011
- 2 Som grund för yrkandet åberopa vad som anförs i detta tjänsteutlåtande
- 3 Uppdra åt förvaltningsdirektören att företräda nämnden i ärendet
- 4 Omedelbar justering av ärendet

Gunnar Söderholm
Förvaltningsdirektör

Pia Winbladh Högfors
Avdelningschef

Sammanfattning

Ärendet handlar om klagomål från två boende på Lilla Allmänna gränd 15 avseende ljudstörningar från tivoli- respektive konsertverksamhet på Gröna Lund samt undermålig ventilation i deras bostad. De första klagomålen inkom redan 1995 och då rörde det sig om fem olika klaganden boende i anslutning till Gröna Lund. I dagsläget kvarstår endast två klaganden, vilka båda bor i samma bostad.

AB Gröna Lunds tivoli (tivolibolaget) har vidtagit bullerbegränsande fönsteråtgärder i de mest bullerutsatta bostäderna. Dessa åtgärder medförde dock att ventilationen försämrades. Fastighetsägaren har tagit på sig att åtgärda ventilationsproblematiken utan att försämma den erhållna ljudisoleringen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade den 27 april 2011 – beslut med stöd av delegation – att lämna klagomålen utan ytterligare åtgärd. Beslutet fattades mot bakgrund av att det inte anses rimligt att med stöd av miljöbalken kräva ytterligare bullerbegränsande åtgärder i bostadsfasaderna eller begränsningar av vare sig tivoli- eller konsertverksamheten vid Gröna Lund, som idag regleras av polisen med stöd av ordningslagen. När det gäller ventilationsfrågan, anses den vara tillräckligt utredd.

Nämndens avslutsbeslut överklagades den 30 maj 2011. Klagandena yrkar sammanfattningsvis bl.a. att både tivoli- och konsertverksamheterna ska begränsas samt att ventilationsåtgärderna bör kunna utföras på ett mer estetiskt tilltalande sätt.

Länsstyrelsen har berett nämnden tillfälle att senast den 4 oktober 2011 yttra sig över överklagandet

Ärendet

Bakgrund

Ärendet handlar om klagomål på ljudstörningar från Gröna Lund samt undermålig ventilation från boende på Lilla Allmänna gränd 15. De ursprungliga klagomålen inkom 1995 från ett antal boende i anslutning till Gröna Lund, bl.a. Lilla allmänna gränd, och rörde ljudstörningar från både tivoliverksamheten, transporter och de konserter som hålls inne på nöjesparken.

Numera kvarstår endast två klaganden som bor i samma bostad på Lilla allmänna gränd 15. De har också inkommit med klagomål gällande sophantering, fläktbuller och nattliga ljud från nöjesparken. Dessa klagomål har handlagts i separata ärenden.

Bebyggelsen i Djurgårdsstaden utgör ett så kallat reservatsområde, som omfattar ett antal fastigheter i ett bevarat kulturhistoriskt område. Hela området är även en del av Nationalstadsparken Ekoparken. Det bor ca 200 personer i dessa fastigheter som ägs och förvaltas av AB Stadsholmen.

AB Gröna Lunds Tivoli (tivolibolaget) utförde år 1999 en bullerutredning som visade att verksamheten med tivoli respektive konserter medförde att både riktvärdena för utomhusbuller och inomhusbuller överskreds. Med anledning av överskridandena vidtog tivolibolaget därefter ljudisolerande åtgärder på de fastigheter som utsattes för ljudnivåer över 60 dBA ekvivalent utomhus vid fasad.

Det var delar av fastigheterna på Östra varvsgatan, Bergsgränd, Breda gatan, Djurgårdsslättan, Lilla allmänna gränd samt Långa gatan.

Isoleringsåtgärderna, som utfördes under 2001, bestod av tätningslistor och tjockare innerrutor och bidrog med en ljudreduktion inomhus på minst 8 dBA. Ljudnivåerna från tivolverksamheten skulle därmed dämpas till ca 25 dBA ekvivalent inne i de åtgärdade bostäderna.

Den 5 mars 2002 beslutade miljö- och hälsoskyddsnämnden att godta de ljudisolerande åtgärder som tivolibolaget hade vidtagit på fastigheterna. I och med detta ställningstagande ansåg nämnden att det inte var rimligt att i detta enskilda fall klara Naturvårdsverkets riktvärden för externt buller (SNV 1978:5) intill bostadsfasaderna. Beslutet innefattade även krav på ventilationsförbättrande åtgärder hos de som klagat på att den nya ljudisoleringen hade försämrat luftflödet.

Ett antal av de boende överklagade nämndens beslut och yrkade bl.a. att ljudnivåerna från både tivolverksamheten och konserterna skulle begränsas samt att ventilationsförbättrande åtgärder skulle vidtas även hos övriga boende som fått ljudisolerande fönsteråtgärder.

Tivolibolaget lät den 14 november 2002 utreda ventilationsfrågan genom företaget Acoustic Control och föreslog två ventilationsförbättrande åtgärder till nämnden. Det ena förslaget bestod av att installera uteluftsdon i fönsterbänken och det andra förslaget gick ut på att byta fönstertätning från silikonlister till bomullslister.

Den 14 mars 2003 förelade nämnden tivolibolaget, med hänvisning till kravet om bästa teknik, att åtgärdsförslaget som innebar montering av nya uteluftsdon skulle väljas. Detta beslut överklagades av både fastighetsägaren AB Stadsholmen och klagandena. Fastighetsägaren menade att den valda metoden skulle innebära en stor risk för kondens mellan fönsterglasen och därmed också risk för röta i fönsterbågen.

Den 27 november 2003 fattade länsstyrelsen beslut i ärendet. Därmed delades ärendet upp i två delar, ett rörande ventilationsfrågan och ett rörande tivoli- och konsertverksamheten.

Ventilationen

Den 27 november 2003 återförvisade länsstyrelsen ärendet till nämnden för vidare handläggning gällande ventilationsförbättrande åtgärder. Länsstyrelsen ansåg inte att åtgärdskraven i nämndens beslut från den 14 mars 2003 uppfyllde kraven på bästa teknik.

Nämnden förelade den 13 april 2004 tivolibolaget i enlighet med länsstyrelsens beslut från den 27 november 2003 att ånyo utreda ventilationsförbättrande åtgärder utan att samtidigt försämra ljudisoleringen i bostäderna. Tivolibolaget överklagade beslutet till länsstyrelsen som fastställde nämndens beslut den 13 november 2006. Tivolibolaget överklagade länsstyrelsens beslut till miljödomstolen som i dom den 19 december 2007 fastställde nämndens föreläggande. Dock upphävde miljödomstolen punkt 2 i nämndens beslut, gällande mer omfattande utredningskrav på ventilationsåtgärder än de krav som tidigare ställts i nämndens beslut den 14 mars 2003. Domstolen menade att punkt 2 skulle innebära mer långtgående krav på bullerisolering än vad nämnden redan godtagit genom sitt beslut den 5 mars 2002. Genom domen vann nämndens beslut om krav på utredning av nya ventilationsåtgärder laga kraft.

Den 19 maj 2008 meddelade AB Stadsholmen att bolaget tagit på sig uppdraget att åtgärda ventilationen i berörda fastigheter enligt föreläggandet från den 13 april 2004 men att tivolibolaget skulle stå för kostnaderna. Dessa åtgärder skulle tillgodose kraven på både god ljudisolering och tillräcklig luftomsättning.

Den 28 juni 2008 inkom åtgärdsförslag från tivolibolaget om hur de planerade att återställa ventilationen i dess ursprungliga flöden med bibehållen ljudisolering. Åtgärderna bestod av att förse befintliga avluftskanaler för självdragsventilation med mekanisk ventilation genom installation av fläktar på tak på respektive avluftskanal samt att förse fönsterbågar med ljuddämpande överluftsdon.

Den 30 november 2009 informerade AB Stadsholmen om att ventilationsåtgärderna nu var genomförda i två av åtta bostäder på Lilla allmänna gränd. Frånluftsfläkt på vinden samt ljudisolerande s.k. Cassamjventiler hade monterats för att förbättra ventilationen och därmed också klara kraven rörande OVK (obligatorisk ventilationskontroll). Enligt uppgift från AB Stadsholmen hade tillträde inte medgivits av klagandena för att låta utföra ventilationsåtgärderna i deras bostad.

Den 22 december 2010 meddelade AB Stadsholmen att de resterande sex bostäderna kommer att åtgärdas i samband med att tillträde ges till klagandenas bostad på Lilla allmänna gränd 15.

Konsert- och tivoliverksamheten

I länsstyrelsens beslut den 27 november 2003 konstaterades även att de maximala ljudnivåerna inomhus från tivoliverksamheten inte hade utretts tillräckligt och att ljudnivåerna från konsertverksamheten behövde utredas ytterligare. Vidare ansåg länsstyrelsen att det behövde utredas om konsertverksamheten, som begränsas av

polisen med stöd av ordningslagen, behöver begränsas ytterligare med stöd av miljöbalken.

Nämnden överklagade länsstyrelsens beslut i den del som avsåg konsertfrågan till miljödomstolen med hänvisning till att frågan skulle anses vara tillräckligt utredd. I dom den 30 november 2006 avslog miljödomstolen nämndens överklagande och fastställde länsstyrelsens beslut. Nämnden överklagade domen till miljööverdomstolen som i beslut den 25 maj 2007 nekade prövningstillstånd. Den 27 augusti och 6 september 2004 inkom bullermätningar utförda av akustikföretaget Ingemansson AB, på uppdrag av miljöförvaltningen. Dessa mätningar visade på ljudnivåer inomhus på ca 35 dBA ekvivalent från tivoliverksamheten, vilket var betydligt högre än de nivåer som tidigare uppmätts och beräknats av Acoustic Control efter vidtagna fönsteråtgärder. Utomhusnivåerna på dryga 60 dBA ekvivalent var dock jämförbara mätningarna emellan. Detta föranledde ett möte mellan förvaltningen och tivolibolaget den 11 november 2004. Tivolibolaget sade sig då vara villigt att utreda orsaken till skillnaden i uppmätta ljudnivåer inomhus. Bolaget avsåg då att under 2005 låta utföra ljudisoleringsmätningar i klagandenas bostad och i en referensbostad för att försöka klargöra om klagandena hade sämre ljudisolering i bostaden än tidigare beräknat. Av olika skäl fick Acoustic Control inte tillträde till bostaden och dessa mätningar utfördes aldrig.

Den 25 juni 2007 förelade nämnden tivolibolaget att dels låta utreda maximala ljudnivåer från tivoliverksamheten i en representativ bostad på Lilla allmänna gränd och dels låta utreda ljudnivåerna från konserterna både på publikplats och i en representativ bostad.

Den 12 september 2007 inkom bullermätningar utförda av Acoustic Control på uppdrag av tivolibolaget. Bullermätningarna visade på nivåer på 42 dBA max och 26 dBA ekvivalent inomhus över en fyratimmarsperiod då endast tivoliverksamhet pågick. Ljudnivåerna från tivoliverksamheten klarade därmed Socialstyrelsens riktvärden för buller inomhus (SOSFS 2005:6). Akustikföretaget mätte även ekvivalenta och maximala ljudnivåer inne i bostaden då konsertverksamhet pågick samt ekvivalenta och maximala ljudnivåer på publikplats under en konsert.

Då konsert hölls på Stora scenen uppmättes en ekvivalent ljudnivå inomhus på 37 dBA ekvivalent och 49 dBA för maximala nivåer (Martin Stenmark, 3 augusti 2007) och 41 dBA ekvivalent och 52 dBA för maximala nivåer (rockgruppen the Ark, 17 augusti 2007). Detta var ett överskridande av Socialstyrelsens riktvärden för buller inomhus. På publikplats vid Stora scenen uppmättes 95 dBA ekvivalent och 107 dBA max (the Ark), vilket underskred Socialstyrelsens riktvärden för höga ljudnivåer (SOSFS 2005:7).

I miljödomstolens tidigare refererade dom den 19 december 2007 rörande krav på ventilationsåtgärder fastslogs att det inte är möjligt att i ett nytt beslut förelägga om att upprätta förslag på ytterligare bullerdämpande åtgärder eftersom nämnden genom sitt beslut den 5 mars 2002 godtagit de av tivolibolaget vidtagna fönsterisoleringsåtgärderna

Nämnden har, efter ett tjänsteutlåtande från förvaltningen, prövat frågan om en begräsning av antalet konserter på Stora Scenen till max 15 stycken. Nämnden beslutade att återremittera ärendet till förvaltningen för att utreda de ekonomiska konsekvenserna av en sådan begräsning (MHN 2008-06-10, § 13). Tivolibolaget har därefter den 1 september 2008 redovisat vilka ekonomiska konsekvenser en sådan begräsning skulle få. Mot bakgrund av tivolibolagets uppgifter gjorde förvaltningen bedömningen att det inte skulle vara ekonomiskt rimligt enligt 2 kap 7 § miljöbalken att gå vidare med ett sådant krav, varför ärendet inte togs upp på nytt till nämnden.

Mot bakgrund av ovanstående lämnade nämnden den 27 april 2011 klagomålen utan ytterligare åtgärd.

Överklagandet

Den 30 maj 2011 överklagades nämndens beslut till länsstyrelsen. Länsstyrelsen har berett nämnden tillfälle att yttra sig över överklagandet senast den 4 oktober 2011.

Klagandena har i sitt överklagande i huvudsak anfört följande:

Tivoli- och konsertverksamheten

Klagandena anser att nämnden inte har kunnat utveckla och förklara varför man bedömer att det inte finns några ytterligare tekniska åtgärder för att reducera tivolibullret vid källan.

Det är svårt att utläsa vad nämndens beslut vilar på, samt att det är en säregen slutsats att det är den täta integreringen mellan bostäder och tivoliverksamhet som gör att det inte har gått att finna några rimliga tekniska lösningar för att begränsa bullret.

Vidare anser klagandena att tivolibolaget kraftigt har utökat sin konsertverksamhet, vilken är den mest bullerstörande verksamheten, från ca 15 till 50 ”rena” konserter samt att bolaget tillåts hålla dessa konserter efter klockan 22

om tivoliledningen så önskar. Bolaget ignorerar störningarna hos närboende helt och fullt.

Nämndens beslut från den 24 april 2011 ska, som det får tolkas, ändras så att ljudnivåerna från utomhusscenerna inte överskrider riktvärdena för musikbuller i omgivande bostäder.

Musikuppträdanden på utomhusscenerna som orsakar buller som överskrider riktvärdena ska begränsas till tio tillfällen per säsong, max en timme per framträdande och inte senare än kl 21.00. Alla typer av musikframträdanden ska räknas in i dessa tio tillfällen, oavsett hur de rubriceras.

Klagandena anser vidare att tivolibolaget måste föreläggas mycket tydliga och mycket strikta begränsningar i den extremt störande musikverksamheten från utomhusscenerna.

Ventilationen

På grund av att de skrymmande fönsterventilerna skulle förstöra utseendet så vill klagandena inte acceptera åtgärdsförslaget.

”Evakueringsfläkten” kommer enligt klagandena sannolikt att tillföra buller i köket och skulle dessutom ge ett ökat undertryck i bostaden och omöjliggöra användningen av kakelugnarna.

De föreslagna åtgärderna anses vara otillräckliga och skapar nya problem. Man bör utreda möjligheten att installera centrala luftkonditioneringsaggregat med tilluftskanaler till bostäderna. På så sätt klaras både ventilation och kylning utan att påverka funktionen i kakelugnarna. Detta förutsatt att det kan lösas utan att skada fastighetens kulturhistoriska värden.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Klagandena påstår att konsertverksamheten har utökats från ca 15 konserter 2007 till ca 50 konserter 2011. Förvaltningen vill inledningsvis klargöra att dessa 15 konserter 2007 endast utgjordes av renodlade konserter på Stora scenen. Andra typer av framträdanden, samt de konserter som hölls på Lilla scenen (även kallad Dansbanan) ingick inte i dessa 15 konserter.

I de 50 konserter för 2011 ingår förutom ca 25 konserter på Stora scenen även ca 25 konserter på Lilla scenen. I motsats till vad klagandena påstår, innebär denna ökning från 15 till 25 således en ökning med endast cirka ett tiotal konserter på Stora scenen.

När det gäller Lilla scenen anordnades under 2007 ca 20 konserter. Under det året var således det totala antalet renodlade konserter från Stora scenen och Lilla scenen totalt ca 35 stycken.

Mätningar har endast skett under konserter på Stora scenen eftersom den ligger något närmare klagandens bostad än Lilla scenen. Detta innebär sannolikt att konserter på Stora scenen orsakar något högre ljudnivåer hos klagandena än då musik spelas på Lilla scenen. Förvaltningen bedömer, med hänsyn till uppmätta ljudnivåer från Stora scenen, att ljudnivåerna från Lilla scenen sannolikt också överskrider Socialstyrelsens riktvärden för buller inomhus hos klagandena.

Gröna Lunds Tivoli sett ovanifrån

Genom miljödomstolens dom den 19 december 2007 fastslogs att nämnden inte kan ställa längre gående krav på bullerisolering av bostäderna än vad som redan godtagits i nämndens beslut den 5 mars 2002. Nämnden är då hänvisad till att utreda om det går att vidta bullerbegränsande åtgärder vid källan. Enligt 2 kap 7 § miljöbalken ska det göras en rimlighetsavvägning på så vis att nyttan med skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått ska jämföras med kostnaden för dessa. Nämnden har i det överklagade beslutet gjort bedömningen att det saknas rimliga

tekniska skyddsåtgärder att vidta vid bullerkällan. Det har inte framkommit några omständigheter som ger anledning att frånga detta ställningstagande.

Inte heller bedöms det rimligt att kräva att den direkta ljudnivån från själva konserterna ska sänkas. Redan idag klaras ljudnivåkraven på publikplats enligt Socialstyrelsens krav om 97 dBA ekvivalent och 110 dBA max (SOSFS 2005:7). Att utöver detta kräva sänkningar av ljudnivåerna av konserterna med 10-15 dBA för att klara inomhuskraven på 25 dBA ekvivalent är inte en lösning som vare sig åskådare, artist eller ljudtekniker skulle välkomna. Denna åtgärd bedöms inte som genomförbar.

Då återstår att pröva om det finns skäl att begränsa antalet konserter. Nämnden har i det nu överklagade beslutet gjort bedömningen att en begränsning av antalet konserter skulle medföra en alltför stor ekonomisk inskränkning för tivolibolaget och att det därmed inte är rimligt att med stöd av miljöbalken ställa sådana krav. Konsertverksamheten har visserligen ökat på senare år men i princip alla konserter avslutas senast kl. 22, vilket innebär att natten är fredad. Konsertverksamheten är dessutom begränsad till säsongen maj-september.

Med hänsyn till det vidhåller nämnden att det inte är rimligt att med stöd av miljöbalken ställa krav på ytterligare begränsningar av konsertverksamheten utöver vad som i dagsläget sker av polismyndigheten i egenskap av tillståndsgivande myndighet, med stöd av ordningslagen.

När det gäller tivoliverksamheten gör förvaltningen följande bedömning. Nämnden har, till skillnad från klagandena, bedömt att det just är den täta integreringen mellan bostäder och verksamhet som medfört att det inte går att hitta rimliga tekniska lösningar för att dämpa ljudet från tivoliverksamheten. Skrik från besökare och ljud från själva tivoliutrustningen är mycket svårt att påverka och det korta avståndet, i kombination med att ljudet kommer från olika riktningar, medför att det också är mycket svårt att avskärma eller absorbera ljudet. Ljudnivåerna från tivoliverksamheten som har uppmätts i klagandenas bostad underskred dock Socialstyrelsens riktvärden för buller inomhus. Enligt miljödomstolens dom den 19 december 2007 är frågan om fasadisoleringen redan fullt utredd och några förbud eller andra begränsningar i nyttjandet av åkattraktionerna bedöms i dagsläget inte vara rimliga.

Det geografiska området ingår i Nationalstadsparken som är ett riksintresse. Bostäderna och tivoliverksamheten är en del av detta område och integreringen strider inte mot riksintresset. Tvärtom är Gröna Lund angivet som riksintresse enligt 3 kap 6 § miljöbalken (område K115) och nämns särskilt i den beskrivande texten. Utökning av befintliga verksamheter får ske. I den aktuella översikts-

planen, antagen av kommunfullmäktige 20 april 2009, anges vägledande mål för evenemangsparken och dess markanvändning och utveckling. Bland annat ska evenemangsparken vidareutvecklas som den nöjes- och lustpark den varit under mer än hundra år. Nöjen och evenemang prioriteras före ny bostadsanvändning. Området är ett av Stockholms viktigaste besöks- och turistmål och dess utveckling har stor betydelse för besöksnäringen. Området är inte detaljplanelagt.

Angående ventilationen vidhåller nämnden att denna fråga är fullt utredd. AB Stadsholmen har meddelat att det har för avsikt att vidta föreslagna åtgärder i kvarvarande bostäder, inklusive klagandenas, när tillträde till klagandenas bostad ges. Några ytterligare krav på AB Stadsholmen bedöms inte som nödvändiga. Förvaltningen noterar för övrigt att AB Stadsholmen erbjudit klagandena en ersättningsbostad på Skeppargränd 8, ett erbjudande som avböjdes den 5 juni 2009.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan yrkar nämnden att länsstyrelsen avslår överklagandet och fastställer nämndens beslut från den 27 april 2011.

Bilagor

1. Överklagandet från den 1 augusti 2011
2. Beslut om att lämna klagomålen utan ytterligare åtgärd från 27 april 2011